

Hajdú Farkas Zoltán

A csíki kaláka: intézmény és jelkép

A csíki kaláka nem egyszerűen az itt élő parasztság egyik társadalmi intézménye, hanem a közösségi lét, a mindennapi élet egészét apró hajszalékkal átszövő, meghatározó tényezője, az itt élő emberek összetartozásának mindenki számára érthető és érvényes jelképe. Az alábbiakban részleteket olvashatnak a szerző azonos címen megjelent tanulmányából (Közművelődési Információs Intézet, 1986).

Egy közösség jellemvonásainak leírásához, elemzéséhez nem elégséges az anyagi műveltség pozitívista felleltározása (sőt lehet, hogy ez egyáltalában nem irányadó a közösség sajátos, lényegi jegyeinek a feltérképezésében), ajánlatos inkább szemügyre venni a közösség tagjai közötti kooperáció, ill. reciprocitás formáit, hiszen alapjában véve ezek biztosítják a társadalmiasulást, a közösség belső kohéziójának állandó erősödését. A reciprocitás módozatai, illetve az általa létrehozott intézmények funkcionalitása értékes útmutató lehet egy közösség belső szerkezetének megértése során.

Ebben az összefüggésben tartottam szükségesnek a kaláka vizsgálatát, elsősorban Hajnal István Intézmény meghatározását tartva szem előtt: “A társulásnak, a szerveződésnek vagy a természettel való elbánásnak a társadalmi formáit csak az intézményesség képes kifejleszteni és elmélyíteni. Kezdetleges módszerek és formák minden együttélésben előállnak, de magasabb fejlettségüket csak akkor érik el, ha intézményesülnek: szóval a közösség önálló szerep-
pel és önálló egzisztenciával alapozza meg őket.”

A paraszti társadalom Csíkban

A középkorban “Regnum Siculorum”-nak, “Terra Siculorum”-nak nevezett terület legkeletibb széke “Csikország”. A Hargita és a Csíki havasok által közrefogott völgylánc három nagyobb részre tagolódik, Csíkra, Gyergyóra és Kászonra. A központi Csíkszék szintén két nagyobb egységre oszlik, az északi Felcsíkra és a déli Alcsíkra. A csíki falvak egy része az Olt mentén fekszik, más részük hegyaljai település. A Tatros völgye földrajzilag különáll (Felsőlok, Középlök és Gyimesbükk, valamint a “patakoknak” nevezett telepeik), de lakosságának nagy része Csíkból származik (a mádэфalvi veszedelem után menekültek a védettebb völgyekbe).

“Csík talaja nagyon sovány és a művelhető föld nagyon csekély, úgy, hogy csak a vasszorgalom tud ott valamit tenyészteni, rozs, búza és zab jól terem, de már a törökbúza (tengeri) nem érik meg, gyümölcsfák a hideg szelek miatt csenevésznek, pityóka (burgonya) és kender igen sok terem, a szorgalmas és munkás asszonyok azt felfonják, felszövik, valamint juhaik gyapját is; s ezekből nem csak a saját és a férfiak öltönyét állítják ki, hanem nagy vászon- és posztókereskedést is űznek... Itt a túlnépesedett Csíkban, hol falu falut ér, a földművelés nem tartaná minden vasszorgalom mellett is fel a lakosságot, azért a nép kereskedik fával, deszkával, zsindegyel, s mindennemű faszerszámokkal, nagy terjedelmű havasi legelőin erős, apró, de fűrge lovakat és kisszarvú, kesej (fekete szőrű) marhákat tenyészt, melyek erősek, hízékonnyak s mészárszékre minden másoknál előnyösebbek. Juhaik tejéből azt a híres kászutúrót

csinálják, mely fenyőhájba takarva felséges eledel...” Orbán Balázs fenti soraiból két nagyon fontos dolgot tudhatunk meg: az egyik a csíki szántóföldek szűkös volta és a mostoha éghajlat, a másik a csíki emberek ebből adódó foglalkozásbeli kettőssége: nemcsak földművelők, hanem elsősorban állattenyésztők voltak. A kettős gazdasági tevékenység mellett fontos életmódbeli sajátosságot jelentett az állandó katonáskodás (elsősorban a határőrség). Ha tüzetesebben megvizsgáljuk Csíkszék társadalmát (s itt elsősorban a XIX. század előtti állapotokra gondolok), a társadalom legnépesebb rétegeként a katonaelemet kell megemlíteni. A katonáskodás jelentős mértékben meghatározta az életmódot, különleges, Erdély más részeire nem jellemző társadalmi szerkezetet hozott létre. A székelység katonáskodó része (s nyilvánvaló, hogy a többségről van szó, hisz az állandó hadi kötelezettségek alól csak a jobbágyok, zsellérek és a városi lakosság volt mentes) sajátos, szabadparaszti kategóriát alkotott, mely a hadkötelezettség fejében, akárcsak a nemesség, elvileg adómentességet élvezett.

Az “ősi székely szabadság” egy bizonyos fokú önkormányzaton és önálló törvényhozási jogon alapult, bár mindez a történelem során több ízben is csak formálisan létezett. Ebből adódik, hogy a paraszti munka csak egy olyan osztályhelyzetet jelölt a székelyek számára, amelyet tényleges viszonyok aktuális, de mindig átmenetinek hitt következményének tartottak. Érdekes, hogy maga a “paraszti” megnevezés is idegen maradt a csíki székelyek számára, olyannyira, hogy személyes sértésnek tekintették, s nem egy esetben tettlegesség lett emlegetésének következménye. A “parasztfaj” megnevezés azokat illette, akiket mint nincsteleneket – idegenből, más vidékről telepítettek Csíkba. Nagyobb részüket saját közösségük vetette ki magából a közösség ellen elkövetett törvénytársítások miatt (pl. közösből való lopás).

Az állandó katonáskodás és a gazdálkodás kettőssége miatt nem alakult ki olyan erős ember-föld kapcsolat, mint amilyen az Erdély más területein élő “klasszikus” parasztságot jellemezte. Erdei Ferencet idézve: “A székely gazda sohasem vált úgy paraszttá, hogy földjéhez ragadt volna, és egy földhöz kötött szerepnek a betöltése szigorú, zárt és lenyűgöző formarendszert alakított volna ki. A mozgásnak, vállalkozásnak és fölemelkedésnek a szabadságát mindig megőrizte, és a faluközösségeiben sokkal inkább nemesi szabású együttélést folytatott, mintsem paraszti nyomottságú faluéletet. Ennek a félig parasztosodott múltnak a következménye, hogy ma is minden parasztnál sokkal könnyebben mozgó vállalkozó és emelkedő nép a székelység, s ennek ellenére mégis sokkal hagyományörzőbb, mint más parasztlakók. Igen, mert ez a hagyomány nem paraszti olyan mértékben, hogy a fejlődő élet és a változó szükségletek mozgását ne tudná követni.”

A kezdetleges autonómia alapja nyilvánvalóan a *közös tevékenységből* adódott. Azonban amint erre Szabó István felhívja a figyelmet, az önkormányzatot a közakarati megnyilvánulásoként és a közakarati érvényesüléseként meghatározni túl “vegytisztá” eljárás lenne. Inkább arról beszélhetünk, hogy az önkormányzat egy, az önigazgatásban nem is mindig önálló közösség akaratainak a megszerveződése. Elsősorban a faluközösség életműködésének, természetes feladatainak az irányításáról van szó: a közös katonáskodásról (amit a mádfalvi veszedelemig autonóm módon szerveztek meg a székelyek), a védekezésről, a nyájak közös pásztorkodásáról, a közös gazdasági tevékenységről, amelyet az újraosztásos földközösség is elmélyített.

A közösség nem tűrte az individualizmust. Az 1848-as forradalmat megelőző időszakból olyan adatunk is van, amely tanúsága szerint a közösség ha kellett, erőszakkal is megakadályozta (bár ez nem mindig sikerült) egyes katonacsaládok túlzott meggazdagodását, illetve kiemelkedését a közösségből. A közbirtokok a falu tulajdonában voltak. A közösség nem mint jogi személy szerepelt, hanem a *falu lakosainak összességét jelentette*. Így az egyes személyek mint individuumok szerepeltek a közösségben, s ezáltal tényleges, nem pedig formális jogaik és kötelezettségeik voltak. A közösségi irányítás meglétének leghatásosabb bizonyítékai a falutörvények és falujegyzőkönyvek.

A közösségi irányítás élén a *falubíró (iudex villae)* állt. A közösség által jóváhagyott falu-

törvények betartása fölött őrködött, a polgároknak, esküdteknek vagy hütösöknek nevezett, eljárókból választott testülettel együtt. A bírót s a testületet a faluközösség egy évre választotta meg. A bírságpénzek fele a bírót, fele a falut illette. Connert egy 1564-es feljegyzést közöl, amelyből kitűnik, hogy a falubírónak joga volt minden olyan perben dönteni, amelynek tárgya nem ért többet két forintnál. A községi bíróság viselését későbbi időkben nem előjognak tekintették, hanem ellenkezőleg, tehernek, amely alól a két felsőbb rend szabadulni igyekezett. A köznép kötelessége volt a falusi bíróság terhét viselni, de azt idővel néhány lófőre is reáruházták. A hütösök igen fontos "vagyonbiztonsági" intézményeit jelentették a faluközösségeknek. Csíkménaságon az idősebbek még jól emlékeznek a "hitesekre". Községrészenként, tízesenként, a tízesgyűlés közössége által, évente (Szent György nap előtt) került megválasztásra a tízesbíró, melléje pedig a tízeshez tartozó mezőgazdasági területek nagyságának és széttagoltságának megfelelően 3-5 hites, akik a közösség előtt "meghiteltek" munkájuk becsületos végzésére. Kötelességük volt az "etetők" (vagyis akik éjjel állataikat tilalmas helyen legeltették) állatainak behajtása a bíró udvarára, őrizetlenül kicsapott és vetéshatárba "csángáit", vagy az őrző gyermektől "eljácódott" állatok határbíróhoz való hajtása és a tiltott helyen legeltető tetten ért gazda megzalogoltatása. A tízesgyűlésen meghatározott "hajtódíjak" fele része a hiteseké, fele a határbíróé volt.

Érdekes társadalmi státusa volt a falusi zenészeknek. Nem kényszerültek mezőgazdasággal vagy állattenyésztéssel foglalkozni. A tánccal, zenével összekötött események ugyanis olyan sűrűn követték egymást, hogy az év legnagyobb részében foglalkoztatott zenészeket a falu kalákában segítette, illetve ellátta őket terményekkel. Ilyen helyzetben voltak a gyimesi szűcsök is, akik a ruházat egyetlen nem házilag készített darabját, a díszesen hímzett férfi és női mellényt ("bundát") télen egy-egy családnak elkészítették. A képlet nagyon hasonlít a Max Weber által *demiurgikus gazdaságnak* nevezett modellhez: "...A kézművesek tulajdonképpen a falu jobbágyai, akik munkájukért némi természetbeli és pénzbeli ellenszolgáltatást kaptak a falutól."

Nem mulasztom el megemlíteni az egyház szerepét sem a falu társadalmának megszervezésében. "A papok és szerzetesek mélyen benne éltek a társadalom életében és mindennapi szervezőmunkájukkal békességet és kiegyenlítődést igyekeztek létrehozni, ahol egyébként érdek-összeütközés és hatalmi szembenállás következett volna be... a békesség hirdetése azonban írott malaszt lett volna csak, ha minden földesúri udvarban és minden faluban ott nincs a pap vagy a szerzetes, aki a prédikálás mellett *buzgó ügyvivőjévé*, és rendezőjévé nem válik a társadalomnak" (Erdei Ferenc). A rendiség eltűnése után az itt bemutatott faluközösség természetesen nem tűnt el nyomtalanul. "...a parasztságot továbbra is... szabályok tartják egybe és választják el a társadalom többi részétől. A változás csak annyi, hogy e szabályok többé nem jogszabályok, hanem másfajta szankciójú normák, mégpedig olyan társadalmi konvenciók, amelyek a mindennapi élet gyakorlatában szabják meg az ember lépéseit, és szankcióképpen lenézéssel, kirekesztéssel és rendreutasítással büntetnek."

Ebben a viszonylag zárt, belső törvények által meghatározott közösségben alakult ki a reciprocitások rendszerét egybefogó és szabályozó, *kaláka-intézmény*.

A csíki társasmunkák leírása

AZ EGYSZERŰ KOOPERÁCIÓT

valamely egyedi, rendkívüli alkalom szülte, s bár alkalmoszerűsége miatt – úgy tűnik, hogy – nem igényelte a visszasegítést, mégis adatközlőink nagy része hangsúlyozta:

"Ezén a vidéken egymásnak mindent visszasegítettek valamilyen formában. Ha valaki segítséget kapott, az igyekezett azt hivatlan is visszasegíteni."

Ezért megállapítható, hogy a segítségbe és kölcsönbe végzett munkák között nem lehet éles határt vonni.

Kimondottan segítségbe menő munka csak elemi csapás esetén létezett, de csak akkor, ha “ugyan nagy szüksége vót rá a gazdának”. Ilyen volt mindenekelőtt a tűzkár. Ha valakinek leégett a háza, a szomszédok az egész falut “megkondulták”: szekérrel végighajtottak az utcákon, s mindenki azzal segített, amivel tudott.

Bár nem a társasmunka, de a reciprocitás egyik formája volt az igás állatokban kárt vallottak megsegítése is. “Segítség a szerencsétlenségben: ha valaki szarvasmarhájának vagy sertésének stb. lába törik, vagy olyan baj éri, mi miatt az állat élete és használhatósága kockáztatva van, megvizsgálás után leütik, a húsát pénzért, egy pár heti várakozás hitel mellett maguk között felosztják. Eme önkéntes biztosító szövetkezetet hívják a székelyek hopsának.” Ménaságon igásállatkár esetén, hogy “a járom ne kerüljön szegre”, nem rokoni alapon történt a gyűjtés, hanem a szer (vagy szomszédság), tízes segített a kárvallotton. “Gyámoltalan” nagycsalád kára esetén a tízesek “tilalmasából” is juttattak öt-hat szál “haszonfát” (épületfát). Ez a famennyiség két-három köbméter lehetett, amit azonnal kivágtak, hazaszállították, értékesítették az “élhetetlen” károsult javára, s ez jó szerencsével még egynegyed állat árát is kitehette. A közismert goromba gazda, aki verte állatait, ritkán számíthatott segítségre. A hopsába vágás egyik formájának emlékére szintén Ménaságon bukkantam. Szent János napja után (június 26.) három-négy szomszéd megegyezett az addig legelőn feljavult “diszke” bérések vagy selejtezésre sorolt “meddő juhok” szeres vágására. Ezeket a vágásokat vasárnap végezték. A vért is hasznosították, véres hurkát töltöttek belőle. Az aprólék és a hurka egy részéből tokányt “perlesztettek”, amit “jóféle” köménymagos pálinkával locsoltak. A húst egyformán három-négy részre osztották, így folyamatosan volt friss hús, amit kosárba csomagolva a kútba eresztettek három-négy méter mélyre.

A GAZDASÁGI SZÜKSÉG

következtében létrejött társasmunkák Csíkban és Gyimesben igen változatosak voltak – bár a kaláka megnevezést sok esetben más társasmunkákra is használták (kár esetén a segítséget úgy is mondták, hogy “megkalákázták” a károsult gazdát) – ezek a tulajdonképpeni kalákák.

A kölcsönbe végzett munkákat több esetben az azonos értékű visszadolgozás kötelező volta jellemzi. Legelterjedtebb formái a ganyézó (trágyahordó)-, kaszáló-, arató kaláka, valamint a szapuló rakás.

GANYÉZÓ (TRÁGYAHORDÓ) KALÁKA

“A szomszédok kalákáztak szērēs rendben. Előnye az vót, hogy közösen, egy nap alatt ki lehetett hordani a trágyát a mezőre, amit egyénileg, egy-két tehennel lehetetlen lett volna megcsinálni. De így szērre mindenkinek kihordták egy nap alatt a ganyéját, s vagy rakásba tették vagy elterítették, s ennek a végibe, estefelé vót, egyet nagyot ettek s ittak. A napközi étkezést is a gazda állta, reggel, amikor megrakták a szekerekét, a Hajnalcsillag biza még belénézett a pálinkáspohárba es. A gazda fogta az üveget, s ahogy érkeztek a megrakott szekérrel, töltötte a két pohár pálinkát, s úgy az sirële es ki a kapun, hogy vigye a szekerivel a ganyét. Aztán mikor hazajöttek, akkor reggeli-ebédēt ettek, savanyú levest, ahhoz es járt a két pohár pálinka.” (Pottyond).

A Gyimesekben a ganyézó kalákát általában télen tartották. Szánnal vagy a gazda trágyáját hordták ki, vagy mindenki vitt egy-két szánnal a magáéból a megszorult gazda földjére.

“Vagy egy nagy bog ganyé vót az embēr udvarán, s azt egyedül nem tutta kivinni, vagy ha nem vót elegendő, s megvót hozzá a birtokja, akkor hát csinált kalákát, s mindenk i vitt hazúlról egy szán ganyét. Aztán kikiáltották egy más táncban, hogy mongyuk Bokor Péternek ganyézó kaláka lesz jövő szērédán, s aki akar mēhet es vigyen ganyét, met szalonna, kenyér, ital, tánc, mozsikaszó, mindēn lesz csak vigyenek jó sok ganyét.”

KASZÁLÓ KALÁKA

Ezt a kalákaformát vagy akkor rendezték, ha valakinek messze estek a kaszálói a falutól, s az úton sok időt elvesztett volna a gazda, ha egyedül kaszál, vagy ha valamelyik szomszéd vagy rokon lebetegedett, s ki kellett segíteni. Ménaságon rendszerint azoknak az előjáróknak (bíró hütösök) is kaszáltak kalákában, akiknek a közösből kiszakított birtokuk volt. A kaszások korán reggel kimentek, s a legények egymással versenyezve vágták a rendet.

Az asszonyok, lányok később mentek ki “szétpallani a rendet”. Ilyenkorra értek ki a zenészek is.

A kaszáló kaláka szűkebb körben még ma is ismeretes. Idézem a 22 éves Ágoston Ferenc szavait, elsősorban, hogy érzékeltessem, mennyire megváltozott, leegyszerűsödött ez a társasmunka-forma.

“Vótam én és kaszáló kalákában, a barátaimmal együtt. Tizenketten vótunk, s vasárnap mēntünk, me más napokon munkába járunk. Elígírkēztünk, s mēntünk és reggel hat órára. A gazdánál találkoztunk, s együtt mēntünk egészen ki. S először két-három rendēt bejártunk, s aztán pálinkát tōtōttek, s akkor mēgint kaszáltunk, s aztán ozsonnyáztunk. Délig kaszáltunk, akkor pihentünk, s négyig mēgint kaszáltunk. Négykor ozsonnya vót, s asztán estig mēgint. Aztán hazajōttünk. Másnap mēnt a gazda csalággya s fēltakarta.” (Csikszenttamás)

ARATÓ KALÁKA

Az egész Erdély területén ismert arató kaláka Csíkban eléggé ritka jelenség volt. Ez elsősorban a kisebb kiterjedésű birtokoknak (“aratókalákát szegénember nem rendezett, azt a kicsi rozstot egyszerre a család learatta”), valamint a – már említett – fejletlenebb mezőgazdaságnak tulajdonítható. Elsősorban olyanok rendeztek arató kalákát, akiknek nagyobb kiterjedésű földjük volt, így egy évben legfeljebb egyszer-kétszer került sor erre a rítusokban nagyon gazdag kalákaformára.

Előfordult, hogy a gabona elért, s ilyenkor éjszakára hívtak kalákát, hogy kármentesen arathassanak (“hódvilágnál való aratás”). Máskor, ha szérűre hordták a gabonát, a szérűn a kazlat egy nap alatt be kellett fejezni, hogy az eső ne tegyen kárt benne. Legtöbb esetben akkor arattak kalákában, ha valamelyik családot elemi kár vagy betegség érte.

“Valamikor, anyám beszélte, még akkor vót, hogy kiment az ódalba aratni, s egyet kiájított, hogy jōjjenek kalákába. Úgy mēntek az aratók ki, hogy egy pillanatra learatták azt a nagydarab földet. S aztán úgy elvendégeltük őket, hogy alig tuttak hazamēnni.” (Ménaság)
“Ezelōtt legtōbbet kalákába dogoztak. Nekünk és vót eccer arató kaláka. Egy szomszéd aszszon bējōtt s aszongya, hogy: Me, Lina néni, most mēnyünk kalákába, met maga beteg. Mēnyünk ki, s aratunk. S ha lefogyott hamarabb, hazajōttek délkor, s ha nem, hazajōttek este.” (Szenttamás)

Itt említem meg a csépléssel kapcsolatos társasmunkákat is. Az első világháború előtt a “jó komák”, legények (barátok), akik otthon megszerették a hadaróval való cséplést, összetársultak kettős-négyes csoportokba. Ehhez a munkához jó ritmusérzék kellett, mert a hármás-négyes ütemű cséplésnél az irányító legény hadaróváltását érzékeltetni kellett. “Sánta ütemnél” megbomlott a ritmus, ami balesettel is végződhetett. Vagy esetleg “csépnnyél törés”, hadarószijszakadás történt, amely fékezte a “munkahaladatot”, csökkentette a napi keresetet, az pedig civódásokra adott okot a csoport tagjai között. Ez a társasmunka azonos fizikai és szellemi adottságokat követelt az együttdolgozóktól. A kicséplést szórás után örömlhető állapotban zsákolták a cséplőlegények. A végzett munkáért megegyezés szerinti hányadot kaptak, ami függött a termés minőségétől, s a kévék nedvességtartalmától is.

Az első világháború után a gépi cséplés Csíkban is kezdett tért hódítani. A géptulajdonosok igyekeztek a jobb gabonatermelő gazdákat megszerezni, akik nem mindig a nagygazdák voltak. A cséplésnél való kalákázást tizennégy-tizenhat szomszéd végezte egymásnak, nem rokoni alapon, hanem örökölt szokásként, s függetlenül attól, hogy egyiknél négy-öt, másiktól tizenkét-tizennégy órát csépeltek. Voltak esetek, amikor egy-egy gazdát kiközösítettek. “Ezt a

gépnel való tekergéssel, nehezebb helytől való szabadulással, igásállatnak ciherre csapásával lehetett kiérdemelni.” Az ilyen “önkirekesztettet” nagyon nehezen fogadták vissza. A cséplőgép melletti munka egy része jó fizikai és egészségi adottságokat igényelt, ezért a gazda ehhez mérten osztotta meg segítségét.

SZAPULÓ RAKÁS

Szigorúan asszonyi kaláka volt, célja a télen, illetve nyáron elpiszkolódott ruha, illetve a kender kimosása. Minden háztartásnál arra törekedtek, hogy a férfiaknak legyen legalább huszónöt-harminc ingjük, de volt olyan, hogy ötven ing is el volt téve a padba. A nagymosást ősszel és tavasszal végezték, de közben is raktak szapulót, s ilyenkor a közeli szomszédok szennyét is kimosták.

“Elévttük a nagy kádót, s a ruhát béáztattuk. A hammat megforróztuk, belétettük a kádba, s a ruhát akkor megvacskoltuk, s beléraktuk. Főztük, forróztuk. S akkor másnap mosóhelyet csináltunk az Olton, jó nagy, széjjéset. S akkor egy csomó asszonyt esszegyűjtöttünk, kiültünk, s a ruhát megsúlykoltuk. Beszélgettünk, s viccelődtünk. Másképp, egyedül unalmas lett volna.” (Szenttamás)

A segítségbe végzett munkák nem ismétlődtek periodikusan, mint a kölcsönben végzett munkák. Ezért a kalákázó csoport sem tartotta szigorúan számon munkája ellenértékét. Az ilyenfajta kalákát – bár visszasegíteni (visszaadni) kötelező volt – másfajta munkaalkalmakkal is viszonzni lehetett. Az együttdolgozók közötti viszony sok esetben szorosabb volt: főleg a közeli szomszédok, komák és rokonok “kalákázták meg egymást” ilyen esetben. Ebbe a csoportba tartoznak a házépítéssel kapcsolatos kalákák (fahordó, kőhordó, boronahozó, házépítő, tapasztó kaláka), a fonókaláka, a “lopó” kalákák (pityókalopó, kenderlopó, gyapjúgyűjtő), valamint a juhtartó kaláka.

HÁZÉPÍTÉS

A házépítés szinte kizárólag kalákában történt, legfeljebb egy-két fizetett mester irányította az együttdolgozók munkáját (legtöbb esetben a kalákázók közül került ki az is). A házépítéshez szükséges anyagok beszerzésére a gazda kalákát hívott össze. A követ, a fát a szomszédok, komák adták a gazdának, udvarába behordva mindezt. Szentkirályon egy egész tízest meghívtak a kőhordáshoz, s mindenki egy-egy szekér követ vitt. A boronákat vagy mindenki a sajátjából vitte (általában három darabot), vagy a gazda erdő részéből termelték ki közösen.

“Aki nem vitt eleget, vagy horgas, rossz fát vitt, azt megszólták: – Az többet és vihetett volna, ha marhái elbírták volna, de kicsivel kiszúrta a szémit. Vót eset, hogy a viccés emberek a szemibe es monták, hogy többet es vihetett volna.” (Ménaság)

“Mikor valaki egy házat akart, akkor elmént, met az övék vót a birtok a régi időbe, az erdő es szabad vót, az övé vót. De ha az erdőpásztor es megfogta, azé baj nem vót. A gazda, aki akart építeni házat, aszonta: – Na hëj, barátom, szomszédom, komám, sógor, ekkor s ekkor csinálok egy fahozó kalákát, me akarok építeni egy csürt vaj egy házat, segiccseték még, osztán valamikor én es meheték nekték kalákázni, visszavinni. Jól van, akkor réákészült a gazda, megfogadott egy mozikást: na de igaz, hogy akkor asztán tartott, nem úgy, mint más kaláka. Az estétől másnap délig tartott. A zene s a tánc. Met akkor ott nagyobb dógot vezettek le. Ételt-italt többet attak, met hát ugyë sokat dógoztak.” (Gyimesközéplök)

Az építésnél “csak a mestert kellett fizetni, a többiek segítettek. Vettünk Boros patakán egy lakást – az innet négy kilométerre van. Vótunk huszonheten, még a gyermekék es horták kanával a vizet. Akkor bëjöttek az embërek, onnat Borosról, lehorták a házat, s összerakták itt a boronákat. Akkor asztán ki mit tudott, megfogott. Mindënt ügyesën elbontottak, s a mesternek atták a kezibe. Vótak fiatalembërek, akik értettek hëjza, s a mester mellé állottak, s tutták a farkasfogát bévágni. A mester csak irányította, egy nap alatt készen vót. Másnap bëszarvazták. Harmadnap bëjöttek, az es kalákával vót, asztán a tapasztás es, mind kalákával

vót. Nekem vót akkor négy bárán véve. Kettőt elvágattam mikor a házat rakták, s kettőt elvágattam, mikor tapasztották. S asztán pálinka elfogyott vagy tizenhét liter a házfélrakásnál, s vagy tizennyóc liter a tapasztásnál. A kaláka azért kaláka, hogy egyik a mászt kiségit, hogy ne kerüjjon olyan sok pénzbe. Ha nem létvóna akkor úgy, há ejszē még most és tartoznék akkor. Hatvannégybe kötöztünk belé, s akkor még most és tartoznék, úgy lehet avval a pénzzel, ha mindēgyikēt kellēt vóna fizessem.” (Gyimesközéplök)

“Hortak egy csomó agyagot, s elterítēttek, akkor réáhintēttek apró polyvát, megáztatták, s a marhákkal összegyúratták, s még mi is tapottuk a lábunkkal. Ez létvóna asztán a tapaszt. Hívták aztán a kalákát, s még ott és olyan mozsikálást vágtak, amíg összetapasztották ... úgy horták, annyian vótak, hogy alig fértek. Ha valamelyik nem tutta a dógát, a mászt monta, hogy: – Csináld így, nē!, s az csinálta. Asztán táncot csináltak, tapasztó kaláka-táncot, s aki ott vót, mindēnki táncolt.” (Ménaság)

A házépítő kaláka rítusaiban, ünnepélyességében az arató kalákaival vetekszik. Jelen sorok írójának is alkalma volt végigélni egy ilyen kalákát. 1979 derekán egy csíkmindszenti ismerősöm házat vett a községtől nem túl messze fekvő, elnéptelenedett Hosszaszóból. A ház lebontásához, Mindszentre való átszállításához, s a kijelölt helyen való felépítéséhez Vargha Antal, a gazda házépítő kalákát hívott. Megkérte egyik komáját, hogy harmadnapra hívja össze a rokonságot, barátokat, komákat. A meghívó sorra vette a családokat és “kihirdette” a kaláka célját, s a hajnali találka pontos helyét.

Első nap:

Hajnalban a kalákások (huszonöt-harminc ember) a megbeszélthelyen találkoztak. Ki fogattal jött, ki gyalogosan. A gazda is megérkezett, élelemmel, pálinkával felpakolva. A munka megkezdése előtt “áldomást” ittunk, csak azután kezdtünk neki a bontásnak. A gerendák “szétbontása” és “beszekerezése” a férfiak dolga volt. A gerendák számozását a “mesterember” végezte. Az asszonyok a cserepeket rakták a szekerekre. Mikor ez megvót, s a fogatok megteltek, együtt indultunk el. Ha valamelyik fogat elakadt, segítettünk megtaszítani. Már esteledett, mikor a gazdánál lerakodtunk. Enni adtunk az állatoknak. A gazdasszony vacsorával várt bennünket (“bécsinált leves”, “paprikás pityóka” és “kötes palacsinta”). Nem maradt el a köménymagos pálinka sem. Énekeltünk, s jó éjszakát is énekszóval kívántunk a háziaknak.

Második nap:

reggel újra “áldomással” kezdtük. A pálinkát most a gazdasszony kínálta. Hozzáláttunk az építéshez. A fundamentum már készen vót, pénzért fogadott városi mesterek készítették. Csak az alapozáshoz szükséges követ hordatta be a gazda kalákában. A mesteremberek kétoldalt álltak, mi pedig adogattuk a gerendákat. “Főnök” nem vót, senki sem “szervezte” a munkát, mégsem vót fennakadás. Mindenki tudta, hol a helye és mi a dolga.

Délre már a ház “derekát” raktuk. Közben húslevest kaptunk hosszú laskával és paprikást. Egyszer csak megállt a munka a tetőn. Feltették a szarufákat (a “szarvazatot”), előkerült a koszorú, amit az asszonyok fontak vadvirágokból. Ünnepélyes pillanat következett: a férfiak a koszorút a főgerendák találkozására helyezték, ahová később a kereszt került. Majd mi, kalákások (ugyancsak áldomás kíséretében) valamennyien szerencsét, boldogságot kívántunk a háziaknak, a ház népének. Este “lábón” vót a ház. Hazamentünk megmosakodni, átöltözni a kalákát záró vacsorához: “berbécs tokány babérlapuval” és “kötes palacsinta” vót. Énekeltünk, ittunk a háznép egészségére: -- Szerencse az új házban! – mondtuk a gazdának. A mulatság és a lakoma a késő éjszakába nyúlt. Távozáskor a gazda megkérdezte, hogy mivel tartozik. Mire a kalákások azt válaszolták: -- Becsülettel.

FONÓ KALÁKA

Ez a kalákaforma nem tévesztendő össze a fonóval, amit a közösség szórakozási igénye ho-

zott létre, s ahol mindenki saját magának dolgozott. A gyapjút vagy kendert a háziasszony vagy kiosztotta ismerőseinek, komaasszonyainak, s utána táncot rendezett tiszteletükre (amin természetesen a férfiak is részt vettek), vagy otthon, nála segítettek megfonni.

“Ki lett osztva a kendér. Mongyuk ha az én feleségemnek lett annyi kendére, hogy aszt nem tutta egyedül megfonni, met nem vót leánygyermekünk, s a leánygyermék segít az anyyának ... de vótak olyan helyek es, ahol három-négy leán es vót, de usse tutták az anyyával lefonni azt a rēngeteg szösöt vagy gyapjút. Nekifogtak, s mēfogattak ēngēmet vagy ēgy māsik mozikást: kalákát keddēn estere vagy szērēdān estere, me az akkor vót csinálva, mikor nem rontotta a többi táncot. S akkor kiosztották: mēfogattak ēgy szēgēnasszont, s az elhordozta a faluban mindenütt, ide ēgy darabra valót, oda a māsik házhoz ēgy darabra valót. Osztān tutták, hogy ennek ennyit attak, asztān sēnki se vót rászorulva a māséra, mindēnki szívesen mēgcsinálta, me egy este mēgfonta, s ha nem, ēgy māsik este végzēt vele, s osztān harmadik este má vitte es a házhoz, s jöttek táncba.”

“A kendert Húshagyatík mēg kēllēt fonní, me bōjtbe nem táncoltak. Űgy csinálták, hogy kiosztották a kendert vaj a fonalat, mēgfonták, s mikor mindēgyík mēgfonta, akkor odavitte, s csináltak ēgy jó tál ételt, s zene vót aznap este.” (Gyimesközéplók)

LOPÓ KALÁKÁK

Gyimesben ez a – mindig táncal egybekötött – kalákaforma egészen napjainkig él, s bár legfontosabb eleme a fiatalok tánca (tehát táncalkalomnak is tekinthető), tulajdonképpen a család kender, krumpli, gyapjú (esetleg bárány) készletének hiánya hozta létre, s a közösség tagjai közötti reciprok viszony megnyilvánulása.

“...de hát nem *lopták* a pityókát, csak a vót a neve. Olyan es történt, hogy a legén elhozta hazulról (a szūlei nem akarták, hogy mēnnyen táncba), s nem is tudatta. S akkor ő rakott ēgy zsák pityókát a pincéből, fölkapta a hátára, s ereszd, mēnt oda nē, ahol a tánc vót. Akkor vót a pityókalopótānc, amikor ősszel a pityókát, október felé már teljesén kiszették a fődből. Akkor űgy is csinálták a leányok s legények, hogy elmēntek a szomszéd fōggyire (az még nem ásta ki a pityókát) kiástak ēgy kasval-kettōvel, vēttek a hōnyuk alá, s vitték ... há a sötētbe nem látták. S asztān rēggel a gazda észrevelte, de nem vót baj, nem haraguttak, me tutták, hogy tánc vót. Asztōták, hogy: – Né, tánc vót az ējjen... Asztān annak a gazdānak, ahova vitték, került hús zsák pityóka vagy harminc zsák pityóka, s az elég vót télire.”

“Vót akkor nekem es olyan eset, hogy kalákát csináltam. Akkor mēgkalákáztak. Hoztak pityókát s én es tudtam élni. Hoztak öt-hat zsákval, vagy hét zsákval, amilyen termés vót ősszel. Vótak olyan régi, űres lakások, ahol nem laktak. S akkor abban a lakásban mēgcsináltuk a pityókalopó kalákát. Vót űgy, hogy mēghíttam űköt, vót űgy es, hogy a táncba kirikojtottuk: – Jövō csütörtökön este Pulika Mihālynak pityókalopó kaláka! Aki akar jōnni a kalákāba, szívesēn lāssuk s fogaggyuk! Este jōttek oda olyan hét-nyōc órára. Mindēnki vitte a pityókát tarisnyāba, zsákba. Utānna tánc vót.

“Vót űgy es, hogy sok vót a gazdālkodōknak a juh. Akkor csináltunk *gyapjúgyōttō* kalákát. Az űgy mēnt, hogy mindenki egy olyan fél kilō – kilō gyapjút hozott, s akkor gyütt vagy két zsákval, s az es jó vót.” (Gyimesközéplók)

JUHTARTÓ KALÁKA

A juhtartó kaláka annak a lakomānak volt a neve, amit a gazda tavasszal rendezett komāi tiszteletére, akik kiteleltették a juhait.

“Az embēr adott öt darabot, vaj hatot (juhot), me szēnāja nem vót, s a komāi kiteleltették. S amikor kiteleltették, akkor ősszegyūltek, híttak ēgy zenēszt, s jōt mulattak.” (Gyimesközéplók)

Szintēn itt említek meg az állattartással kapcsolatos két társasmunka jellegű tevékenységet is, melyek – bár nem kalákák, mégis – a közösség tagjai közötti mellērendeltségi viszonyon

alapulnak.

A "kalyibázás" abból állt, hogy néhány gazda összetársult juhaikat kivitték a havasi legelőre, s minden héten más-más őrizte őket. Hetente váltották egymást, s az egy hét alatt összegyűlt sajt és orda a soros gazdáé volt.

Ménaságon a rossz minőségű földek arra kényszerítették a gazdákat, hogy a szántókat részben a juhokkal való kasároztatással javítsák fel. A faluközösség 11 kisebb közösségből, esztenatársaságból tevődött össze, melyek még 1962-ben is szinte "jogi személyként" tevékenykedtek, hisz az "eszténabírókat" hívta a községi elöljáróság, ha legeltetéssel kapcsolatos dolgokban kellett határozni.

"A pottyandiak juhseregeikét (három vót) ezelőtt forgóslag legeltették, határrészek szérint. A forgó kezdődött Havas előtt, egészen Kecskés, Nagyvögy, Csoma, kettős Jegy, hármas Padóda, négyes Ménaság havasa, ötös Tízeshatár, hatos Tompád. A forgók betartása kötelező vót, met egy-egy határrész jobb vót (legelő, víz). Cserét az újfalviak engettek, met igen nagy vót a távolság. A forgók szükségből való cseréjét minden év áprilisának első felében, közösen tárgyalták meg, s ez nem változtatott az addigi renden, met a "ganyészert" juhlétszám szérint osztották el, azonos szabályok szérint, a törzsökös tagok között. Ez a felosztás folyamatosan kötődött, évről évre a legeltetési idényhez, met tíz juh után a gazdát egy heti szér illette. Az elosztásnál tekintetbe vették, hogy legalább húsz juhra légyen jogossága, ami két heti trágyaszert jelentett. A három-négy juhot tartó gazdák rendszerint elatták szérüket a soros tagoknak, met három-négy vagy még több év jogosította volna egy heti szerre, ami nem érte vóna meg az azzal járó köccségüket. A tagok egymás között is cserélhettek, de ezt félrvották a következő évre. Az ilyen cseréket azétt végezték, met a soron következő szérésnek egy másik fordulóban volt trágyáznivaló szántója, bajos helyt.

A szérés gazda, akit ganyésgazdának "tiszteltek", köteles vót gondoskodni az eszténafélszérülés és a kasár költöztetéséről a megszabott napon, mikor az előző gazda szére lejárt. Ehhöz a költöztetéshez négy darab egészvágás, lajtorjás szekérre vót szükség, az ahhoz való igaeróvel, nem felejtve a szémés-markos embéréket sem. Reggeli fejés után már szedik le a borsika gusokat, utána a karókat. Van tizennyóc-huszonnégy láb fogas (egy fogas hossza vagy négy és fél méter), három csipkével, ez két szekér rakomány. A felelős bács má megóttotta a tejet, ha lehet lefőzte az ordát és, met az esztenafödél akasztóit má kapcsolják szét, eresztik le, s fél az egyik szekérre, a falfákat a röt jegyek szérint szedik-rakják, az eszténaportékát más szekérre... kaláka van itt, sènki se nézi a Nap járását, van úgy, hogy négy-öt kilométre és kötöznek, összefogva három fogatot és. Ha baj nélkül érkeztek, akkor ürítenek. Az "erő" kasárt ver, az értősebbek építik az eszténát, a sodot (tűzhely) csinálják meg. Eszt déli egy óráig elvégzik met akkor hajtják elé a fejt. Hasogatott, száraz tűzifáról és a szérés gazda kéllött gondoskodjon má hetekkel előbb, s biza kéllött vigyázzon, hogy csóré csap ne kerüjön közékük, met az pattog, s szikrát vet, amitől éjjel rókát fog a munyator. Ha május harmadika belékerült a szérbe, akkor a sótúrót is bészállítja az eszténabíróhoz. Orbán körüli nyírés idő akinek széribe kerül, az hazaszállítja a lenyírt gyapjút s a nyírőket, nagy vigadozás között. A pásztor nem szokta vállalni a kasárfogatást, met az igen nehéz munka. Eszt minden másodík nap a szères gazda végezte, ha esett, ha havazott. Nyáron inkább otthagya a kaszálást fél napra, de ez nem es számított. Még fogókasárt is forgatott, hogy a juh ne pèrgessen a szomszédnak." (Ménaság)

A SZÓRAKOZÁS

miatt létrejött társasmunkák csoportjába elsősorban a fonó tartozik. Emellett a fiatalság a "gyüttőkalákák" hosszú sorát rendezte meg (pityókagyüttő, fagyüttő, kendergyüttő, szénagyüttő táncok). A begyűlt terményeket eladva meglett a farsangi multságok, bálók megrendezéséhez szükséges pénz, s a "pribékek", valamint a zenészek fizetése is.

"Húshagyó Keddén gyüttöttek szénát s tojást. A szénát elatták, s a tojást megették. Vót úgy

es, hogy nyócvan tojást rántottam még a fiaméknak, vótak vaj tizénhaton, reggelig mulattak. S a szénát elatták, s abból szérvezték a mulaccságot.” (Szenttamás)

“Ezelőtt úgy vót, hogy Húshagyatkor megfogatták a mozsikást, s három nap egyvégbe mozsikáltak. Délkor mēntek, s reggelig. Mēgkezdtek vasárnap délbe, s Hamvazó Szērédán reggelig tartott. Ekkor vót a szénatánc, ami arra vót, hogy a fogadók, akik a táncot rēndezték, lēgyēn amiből állják a köccségek. Szombaton gyūtötték össze a szénát, s összeegyült egy nagy szekér széna, met mindēnki adott. S akkor a gyermekēt és bēfogatták a táncba, annyian vótak, alig fértek el, mindēnki ott nyüzsgött. Délután inkább a gyermekék táncoltak, de a felnőttek es bégyültek. S akkor a szombati tánc vót a próbatánc. A szénát a fogadók elatták, hogy lēgyen pénz a köccségēkre. Vēttek egy nagy korsó pálinkát, s amelyik gazda adott szénát, s odament a táncba, azt mēgkínálták. Aki nagyobbacska villával adott, annak többet tötöttek. S asztán abból állták a köccségēket vasárnap, hétfőn, s kedden, egészen Hamvazó Szērédáig. Vót olyan és, hogy mindēn fogás táncba ott vót, reggeltől estig. Húshagyó Keddēn reggel összekerült a nép az udvarra, s a mozsikás és oda. S akkor két maszkát fēlöltöztettek, akkor azok mēntek, s a mozsikások utánmuk, s utánna a sok nép, úgy mind a lakodalomba. Levonultak a pap udvarára, mind a három tízes vitte a mozsikását. A pap udvara teli vót, mindēnkinek megvót a helye. Annyi nép vót, hogy egy töt nem lehetett leszúrni. Ott táncoltak s mozsikáltak. A pap tartott egy beszédēt, kiállott a vērandára, mēgköszönte, hogy eljöttek, s akkor mindēnkit mēgkínáltak pálinkával. Elmēt vagy tíz-húsz liter pálinka és. Asztán a nép elbúcsuzott, s mēntek vissza táncolni. Asztán Hamvazó Szērédán felszērēltek egy szekeret, aszt fēlkoszorúzták, fēlvirágozták, a mozsikásokat fēlültették, s mēntek a falu végéig, a fiatal-ság utánnik, s énekéltek. Különösen a korcsmák előtt megálltak, sírátták a Húshagyatot. Tüzet tettek, körülállták, s jajgattak, hogy a Farsang eltót. S monták a Zsidóvecsernyēt. A nép kacagott... Húshagyatot így sírátták el. Zacsκόba tettek hammat, s egymást ütték vele, s kormozták bé egymást. S egy nagy sóskáposztát kivettek a kádból, felhúzták egy botra s mindēgyiknek attak, hogy harapjon belőle.” (Ménaság)

A RITUÁLIS CÉLOKAT

elősegítő munkák emléke halványan él a köztudatban. Csíkszentgyöngyön az öregek még emlékeznek egy olyan kalákaformára, amelyiknek semmiféle gazdasági jelentősége nem volt, rituális célokat (betegség-elhárítást) szolgált.

A “fekete pēpecsnek” nevezett járvány elhárítására az asszonyok egynapi böjt után egyetlen éjjel “mēgteplētték a kendert, megszőtték és megvarrtak egy nadrágot és egy inget, amit kitettek a határba, a kērēsztre aggatták, hogy ha jó a fekete pēpecs, lēgyen ruhája.”

Az asszonyok “szolgálatot tettek” a betegségnek, s elvárták, hogy az viszontszolgálatot tegyen: kerülje el a falut. Ezt a kalákaformát a gyimesi csángók is ismerték, de itt a rituális cselekedetben nem vehetett részt akárki: a kalákásoknak egyforma nevűeknek és szűzeknek kellett lenniük.

A rituális célokat szolgáló kalákában a hangsúly nem a technikai eljáráson, hanem inkább a kalákások személyét “kikötő” szabályokban van. Ha a rítus nem járt sikerrel, a hibát nem a munkában keresték, hanem a készítők személyében, azt mondták, valamelyik nem felelt még a kikötésnek.

A KÜLSŐ ORGANIZÁCIÓS ERŐK

hatására létrejött társasmunkákról már szóltam. Említésre méltók az egyházközségnek végzett kalákák, a “papkaláka” és a közös útcsinálás is. Az elsőt a hívek közérdekből, nem kötelező módon, hanem jó szántukból végezték, s templomjavításból, fődésből, kerítésjavításból, egyszóval karbantartási munkálatokból állt, amit mindenki szívesen csinált. A “papkalákát” a pap saját érdekében hívatta, bár távolról “önkéntesen végzett robot”-nak tűnik.

“Ez még akkor vót, amikor olyan gazdálkodó papok és vótak. A pap mēghívatott egy

megyetanácsossal, s elméntünk kaszálni. Nem vót kötelező menni. S jöttek a leányok és tarna, s aztán behoztuk a szénát, aztán megvendégéltek.” (Szenttamás)

Az utakat karbantartó munkát nem nevezték közmunkának, ez is a kalákázás egy módozata volt. A mezei utak járhatóvá tételét tízesenként, ezen belül pedig határbírói megosztás szerint végezték, a gabonahordás megkezdése előtt. Az erdei utak járhatóságát kétféle kalákázással biztosították Csíkszentgyörgyön. Legfontosabb a “nagy útsinálás” volt.

“Ennek a munkának a vezérségét a nagy közbirtokosság és község vezetősége vette magára. Az útsinálás napját előzőleg kihirdették, amit Kasza Jóska bá végzett, nagy kürtszóval. Kürtölés után mondta, vagy inkább harsogta: – Közhírré tétetik... ahogy írva volt. A tízesbírók, hitésék, vicék, polgárok, határbírók összeírták a “marhásokat”, ló, tehén, ökörfogat szérint és külön a gyalogokat, akik “kézleg” tartoztak résztvénni a négy-hét napig tartó munkák végzésében, a családok félbíráhatósága szerint. A kézbeli és szerszám is elő volt írva: fejse, harcsafűrész, földvágó és fahúzó csákány, lapát, fa, vasbot. A hitésék, s más arra való megjárta a szérüket, bár anélkül is tudta mindénki a dolgát. Tizénhat évén aluli nem mēhētett munkába, mert azt haza szalasztották, ami szégyennek is nagyot jelentett. A hágót évente többször kellett javítani, mert meredekes útszakasz volt, s egy-egy félhőszakadás után napokat dolgoztunk, hogy útformája lēgyēn, mert ezēn az úton nyaranta valami háromezēr szekēr szénát szállítottak. Aki kivonta magát az útsinálási munkák végzése alól, annak a nagykötelēt levette erdőre induló szekeréről a határbíró. Zálogolás esetén való verekedésről soha sem hallottam.” (Csíkszentgyörgy)

Érdekességként megemlítek egy további adatot:

“Látván a székelyek, hogy az eddigelő fából és sokszor újra épített tan- és nevelőintézeti épület részint a tatárdúlások alkalmával, résszint esetleges tűzkiütéskor is gyakran elégett, most pedig olyan roskadozott állapotban van, hogy helyisége is a tanuló ifjúság számára képest igen csekély: 1780-ban elhatározták *közös akarattal*, hogy falvanként *maguk rőjják meg*, s építsenek kő- s téglá anyagból égy közös nemzeti intézetet. (...) Minden szükséges anyagkészleteknek gyors összehordása, és a munkálatoknak megkezdése június havában történvén – az egész nyárőn át szorgalmasan folytattatott, és annyira haladott, hogy ősszel az egész épület készen állott és benne a tanítást meg lehetett kezdeni.” (Nagy Imre: A csíksomlyói tanoda és növelde. Gyulaféhérvári Füzetek, II. Kolozsvár, 1962.)

A továbbiakban néhány olyan kalakatípusról teszek említést, amelynek elterjedési köre szűkebb, nem ismeretes Csík minden falujában, esetenként a falu lakosságának sajátos foglalkozásához kötődtek.

Borzsovában és Ménaságon a juhokat kalákában nyírták. A “*juhnyíró-kalákát*” tízesenként szervezték, tavasszal. A családok szekérral mentek az előre megállapított helyre, ahol a munka elvégzése után majálisszerű ünnepséget csináltak. Érdekes, hogy a juhnyíró kalákában az asszonyok szinte ugyanazt a rituális játékot űzik a férfiakkal, mint a szapuló rakáskor. Szintén Borzsovában volt szokásos a *pityókaszedő kaláka*. A kalákások hazulról vittek fát, egy húsz literes üstöt, s üstlábat. Délben főtt krumplit ettek tūrőval és hagymával, majd szedték a pityókat estig.

Delnén a fonóban az őregek hirdették ki az aratás megkezdését, ők voltak ugyanis hivatottak megállapítani, hogy megérett-e a búza. Aratókalákában munka közben a gazda megkérdezte, hogy ki hozna egy szelet kenyeret a csomagoktól, amik a föld szélin voltak lerakva. Aki erre vállalkozott, az sokat nem dolgozhatott, mert tiszta volt a keze, s ezért vállalkozott a kenyér elhozatalára. Az ilyeneket a kalákások csúfolódó énekekkel kigúnyolták.

Pálfalván a tető elkészítése után a gazda az ácsokkal kiment az erdőre, hogy zszindelynek való fát keressen. Ilyenkor egy-két bárányt is magukkal vittek, s az erdőn mulatságot rendeztek. A legközelebbi rokonok, szomszédok vettek részt a sírásó kalákán, amely a gyászoló családot volt hivatott fel segíteni.

Szépvíz híres káposztatermelő vidék, egész Csík a szépvízi káposztát teszi el télire. Jellegzetes helyi kalákák voltak a káposztaültető- és káposztavágó kalákák. A Mád nevű dűlön már a XVII. századtól termeltek káposztát. Minden családnak volt egy nyila (kimért darab), amit egy meghatározott napon kalákában ültettek be káposztával. A szokás a mai napig él. A betakarítás (vágás) is kalákában történik.

Szentdomokoson a lakodalmak, keresztelők előtt *laskacsináló kalákát* hívnak. Ezt az unalmas munkát (a bordáslaskát orsóval készítették az úgynevezett “bordákon”) az asszonyok közösen végezték. A családi élet jelesebb eseményein (keresztelő, katonavacsora, lakodalom, temetés stb.) a gazdasszony sehol sem maradt egyedül a sok munkával. A szomszédasszonyok, “kománék” napokig a lakodalmas háznál dolgoztak, s nemcsak munkával segítették a családot, hanem tojással, liszttel, cukorral, tyúkkal is.

Összefoglalva az eddig elmondottakat, lássuk a kalákák évszakok szerinti eloszlását:

TAVASZ: trágyázó-, szapuló-, kenderforraló-, juhnyíró-, káposztaültető-, kapáló-, fonótapasztó kalákák, valamint útjavítás.

NYÁR: kaszáló-, takaró-, szénahordó-, arató-, cséplő kalákák.

ŐSZ: sarjúkaszáló-, pityókaszedő-, káposztavágó-, répakiszedő-, kenderáztató-, kendergyűjtő kalákák és szapuló rakás.

TÉL: kenderfonó-, tollfosztó-, fonó-, boronahozó-, köhordó-, juhtartó-és “lopó” kalákák.

A kalákában a technikai és rituális cselekvés célja az *újratermelés* volt. Egyfelől a közösség fennmaradását biztosító anyagi javak, másfelől a közösséget összetartó kapcsolatok, értékek újratermelését biztosította, elválaszthatatlan egységben. A gazdaság és etosz összefüggése mélyen gyökerező: a számolás csak akkor fogadható el, ha alárendelődik a méltányosság érzésének, amely inkább az *egyenlőség* érvényesítését tartja szem előtt, s így a *becsületben* gyökerezik, mintsem a racionális tudatban. Ellentétben a hitellel (ami tisztán gazdasági kategória), a kaláka “barátságos megállapodásai” esetében a *jóhiszeműség* az egyetlen garancia, s így a jövőre vonatkozó biztosítékot nem a gazdaság nyújtja, hanem az, aki azzal rendelkezik. Ezt a fajta garanciát nemcsak a kölcsönös tapasztalat, hanem a feleket egymáshoz kapcsoló objektív viszony biztosítja. Ez viszont adott esetben jobban szavatolja a csere jövőjét, mint a hitel rögzített jogszabálya. Az első esetben a csoport léte megelőzi és túléli a közös cselekvés közös végrehajtását (mert létét belső törvények szavatolják), míg a hitel esetében (minthogy a csoport létoka önmagán kívül van) a szerződés lejártával a csoport szétbomlik. Az általunk vázolt archaikus típusú közösségekben a család vagyonába nemcsak a föld és a termelőeszközök tartoztak bele, hanem mondhatni a szomszédok, barátok és a rokonság is, a kapcsolatok épségben megőrzendő és rendszeresen ápolandó hálózata, elkötelezettségek és becsületbeli adósságok örökölt szövvénye, egymást követő nemzedékek során felhalmozott jogok és kötelezettségek tőkéje, amelyet hatékonyan lehetett mozgósítani, valahányszor rendkívüli helyzetek szakították meg a mindennapi életet. Ennek tudható be az a tény is, hogy a széles rokonsági, komasági kapcsolatokat olyan pontosan számon tartották. Ezt a fajta tőkét, a presztízs és becsület tőkéjét Bourdieu “*szimbolikus tőkének*” nevezi. Az ilyenfajta tőke felhalmozhatósága teszi lehetővé, hogy a közösség, akárhányszor szüksége van rá, hatékonyan mozgósítsa tagjait céljainak érdekében.